

โยนิโสมนสิการ (Wise Reflection) :

การเรียนรู้บนฐานความเข้าใจแห่งปฏิสัมพันธ์ และคุณค่าแท้ในระบบโรงเรียน

โดย รองศาสตราจารย์ ประภาภัทร นิยม
อธิการบดี สถาบันอาศรมศิลป์ และผู้ก่อตั้งโรงเรียนรุ่งอรุณ
ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

ปัจจุบันนี้ การศึกษาค้นคว้าทางด้านประสาทวิทยา เป็นจำนวนมากได้ช่วยให้คำอธิบายและส่งเสริมความเข้าใจ เรื่อง การเรียนรู้ของสมองมนุษย์ได้มากขึ้น ซึ่งทำให้พัฒนาการของกระบวนการเรียนรู้และนวัตกรรมทั้งหลาย ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นตลอดเวลา แทบทุกวันก็ว่าได้ เรียกได้ว่ายิ่งวิธีการเรียนรู้ชัดเจนขึ้นเท่าไร จิตสำนึกก็รู้ และการสะท้อนคิดจากภายใน ก็ยิ่งได้รับการค้นพบมากขึ้นเท่านั้น ในทำนองเดียวกัน การฝึกฝนเจริญสติและการประยุกต์ใช้ในระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน กำลังได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น เริ่มตั้งแต่ กิจกรรมการเรียนรู้รายบุคคล ไปจนถึงการบูรณาการคุณค่าในสาระวิชาเรียน

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ โรงเรียนรุ่งอรุณได้ก่อตั้งขึ้นในกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย บนพื้นฐานหลักการของพุทธธรรม โดยมุ่งหวังที่จะหล่อเลี้ยงและปลูกฝังเด็กและเยาวชนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยมปลาย ให้มีความสามารถในการเรียนรู้สูงสุด ด้วยวิธีการสะท้อนคิดสู่ปัญญา แท้จริงแล้วการฝึกฝนทักษะนี้ในโรงเรียนรุ่งอรุณ ได้รับการประยุกต์มาจากความหมายของโยนิโสมนสิการ ซึ่งอธิบายไว้ในหนังสือพุทธธรรม โดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต, ๒๕๔๑) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปัจจัยสนับสนุนภายใน เพื่อกระบวนการเรียนรู้สู่การบรรลุผลสูงสุดของผู้เรียน บทความนี้จะอธิบายรายละเอียดของคำจำกัดความ หน้าที่ และระเบียบวิธี ของโยนิโสมนสิการ หรือการสะท้อนคิดสู่ปัญญา ตลอดจนการประยุกต์สู่หลักสูตรการเรียนการสอน ระบบการประเมินผล และที่สำคัญคือ ปฏิสัมพันธ์แห่งการสร้างชุมชนการเรียนรู้ อันประกอบด้วยนักเรียน ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง บุคลากร และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน และสุดท้าย เป็นการอภิปราย การประยุกต์ใช้อย่างหลากหลายและผู้ได้รับประโยชน์นั้นๆ

มาทำความเข้าใจ คำว่า "โยนิโสมนสิการ" กันก่อนว่า มีความหมายว่าอย่างไร และเกี่ยวข้องกับ การเรียนรู้สู่ปัญญาอย่างไร

หลักการสำคัญ : คำอธิบาย คำว่าโยนิโสมนสิการ (Wise Reflection)

จากธรรมทรรศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต, ๒๕๕๕) ที่ได้แสดงไว้ในหนังสือพุทธธรรม (หน้า ๗๗๖-๗๗๘) ได้ชี้ชัดถึง 'เหตุปัจจัยพิเศษ' ซึ่งขับเคลื่อนการเกิดปัญญา อันเป็นสมรรถนะสูงสุดในการเจริญวิปัสสนา นั่นก็คือโยนิโสมนสิการ (Wise Reflection- interpreted by Wiseman, ๒๐๑๑) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัจจัยภายในแห่งการเรียนรู้ ที่มีผลกระทบสูงต่อสภาพการเรียนรู้ที่แท้ โดยเอื้อให้สติ จดจ่อในมุมมองที่ถูกต้อง ต่อสิ่งที่ถูกรู้และเกิดการตระหนักรู้ที่เหมาะสม

สภาวะธรรมเช่นนี้ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้วิปัสสนาแตกต่างจากสมถะ (วิปัสสนา หมายถึง การรู้ตัวทั่วพร้อมถึงสภาวะการณที่เคลื่อนไหวอยู่ ในขณะที่หนึ่งๆ ที่ปรากฏอยู่กับสิ่งที่ถูกรู้ เริ่มตั้งแต่การเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลง และการดับไป ส่วนสมถะ หมายถึงการ ที่จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งเดียวอย่างลึกซึ้ง) วิปัสสนาจึงต้องใช้ โยนิโสมนสิการมากกว่าสมถะ เพื่อที่จะบมเพาะปัญญาให้เกิดขึ้น ท่านได้กล่าวไว้ว่า ในการวิปัสสนานั้น โยนิโสมนสิการ มีความสำคัญสูงสุดเพื่อบมเพาะปัญญา โดยมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงต่อปัญญาหรือเป็นสะพานเชื่อมถึงปัญญา (หน้า ๗๗๗) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า โยนิโสมนสิการ เป็นสะพานเชื่อมสติไปสู่ปัญญา ดังคำพูดของท่านที่ว่า เมื่อสติระลึกได้ถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เราควรรู้ โยนิโสมนสิการจะ เคลื่อนสิ่งนั้นไปรอบๆ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นหมดทุกแง่มุม ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับปัญญา เพื่อการใคร่ครวญและเป็นอิสระจากสิ่งนั้น (หน้า ๗๗๘) ยิ่งไปกว่านั้น ท่านยังสังเคราะห์และให้คำจำกัดความในหนังสือเล่มนี้หน้า ๖๒๗ ถึงวิธีการ ๑๐ ข้อในการประยุกต์ใช้โยนิโสมนสิการ (แม้ในระดับทั่วไป ที่มีใช้การวิปัสสนา) โดยตั้งอยู่บนหลักสำคัญของโยนิโสมนสิการ กล่าวคือ เพื่อการกำจัดทัศนะนั้นเอง ที่กล่าวนี้คือขั้นตอนของการบมเพาะคุณธรรม สำหรับบุคคลที่กำลังเตรียมตัวเข้าสู่ขั้นตอนที่สูงขึ้นของวิปัสสนา

คำนิยาม : คำจำกัดความ

คำจำกัดความของคำว่า โยนิโสมนสิการ (*Wise Reflection*) ได้รับการอธิบายไว้อย่างชัดเจนในหนังสือพุทธธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พ.ศ. ๒๕๖๐ ฉบับภาษาอังกฤษ) ดังนี้ คำว่า **โยนิโสมนสิการ** เป็นคำสนธิ ประกอบด้วยสองคำคือ **โยนิโส** และ **มนสิการ** โยนิโสมีรากศัพท์จากคำว่า โยนิ หมายถึง ที่มา แหล่งกำเนิด มดลูก ซึ่งสามารถจะแปลได้อีกหลายความหมาย เช่น สาเหตุ ราก ปัญญา วิธีการ แนวทาง หรือเส้นทาง ส่วน มนสิการ แปลได้ว่า การกระทำทางใจ การคิด การพิจารณา การสะท้อนคิด การให้ความสนใจจดจ่อ หรือการใคร่ครวญ เมื่อผสมกัน คำว่าโยนิโสมนสิการจึงถูกใช้เพื่ออธิบายถึง **‘ทักษะการมุ่งพิจารณาอย่างแยบคาย’**

ยังมีข้อคิดอื่นๆและที่แตกแขนงออกมาอีก เพื่อ ขยายความคำจำกัดความ และอธิบายจุดเน้นของคำๆนี้โดยนำเสนอเป็นสี่คำพ้องด้วยกัน ได้แก่

- อุบายมนสิการ : การคิดอย่างถูกวิธี ที่จะให้เข้าถึงความจริงสอดคล้องเข้าแนวกบัสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะ และสามัญลักษณะ ของสิ่งทั้งหลาย

- ปถมนสิการ : การคิดอย่างมีระเบียบ จัดลำดับมีขั้นตอน ไม่ยุ่งเหยิงสับสน เช่นคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล เป็นต้น และสามารถที่จะใช้ความนึกคิดเข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง

- การถมนสิการ : การคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย สืบสาวหาสาเหตุให้เข้าถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มา ที่ส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

- อุปปาทกมนสิการ : การคิดอย่างเร้ากุศล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึงการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลกรรม เช่นปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือการทำให้จิตใจเข้มแข็ง มั่นคง เป็นต้น

กล่าวอีกนัยหนึ่งคำจำกัดความทั้งสี่ด้านนี้ คือลักษณะที่แตกต่างหลากหลายในการใช้ความคิด ซึ่งเรียกว่าโยนิโสมนสิการ ซึ่งในครั้งหนึ่ง ๆ อาจเกิดขึ้น พร้อมกันครบที่เดียวทั้ง ๔ ข้อ หรือ เพียงบางข้อ คำอธิบายความหมายทั้งสี่ดังกล่าวอาจย่อลงสั้น ๆ ได้ว่า "การคิดถูกวิธี" "การคิดมีระเบียบ" "การคิดวิเคราะห์(ตามเหตุผล)" และ "การคิดเร้ากุศล" จึงไม่ง่ายนักที่จะใช้ความหมายเพียงหนึ่งเดียว เพื่อแปลคำว่าโยนิโสมนสิการ คำแปลส่วนใหญ่จึงมีความจำกัดที่จะครอบคลุมความหมายที่หลากหลายของศัพท์คำนี้ ทางเลือกหนึ่งก็คือต้องให้คำนิยามที่ยาว ดังที่แสดงไว้ด้านบนนี้แล้ว

หน้าที่ : ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ บทบาทหน้าที่หลักในกระบวนการวิปัสสนาภาวนา และการประยุกต์ใช้เพื่อกระตุ้นให้เกิดทักษะการคิดอย่างลึกซึ้ง

ดังที่ปรากฏในหนังสือพุทธธรรมหน้า ๑๑๑ ว่า “หน้าที่ของโยนิโสมนสิการคือการขจัดอวิชชา และตัณหา” (หรือในความหมายที่แท้ก็คือการทำหน้าที่เรียกสติปัญญาอย่างบริสุทธิ์สมบูรณ์) กล่าวได้ว่าเมื่อบุคคลเผชิญกับอารมณ์ใด ๆ กระบวนการคิดก็จะเริ่มต้นขึ้นทันที ณ จุดนั้นจะมีแรงดึงที่แตกต่างกันจากสองขั้ว กล่าวคือ

- หากอวิชชา (ความไม่รู้) และตัณหา สามารถที่จะจัดการควบคุมความคิดได้ กระบวนการคิดก็จะถูกนำไปสู่เหตุปัจจัยเหล่านั้น และก่อรูปโดย สภาวะจิตที่อยู่บนความพอใจและไม่พอใจ ซึ่งเป็นการสร้างแนวคิดและความคิด ประเภทนั้นให้เกิดตามมา

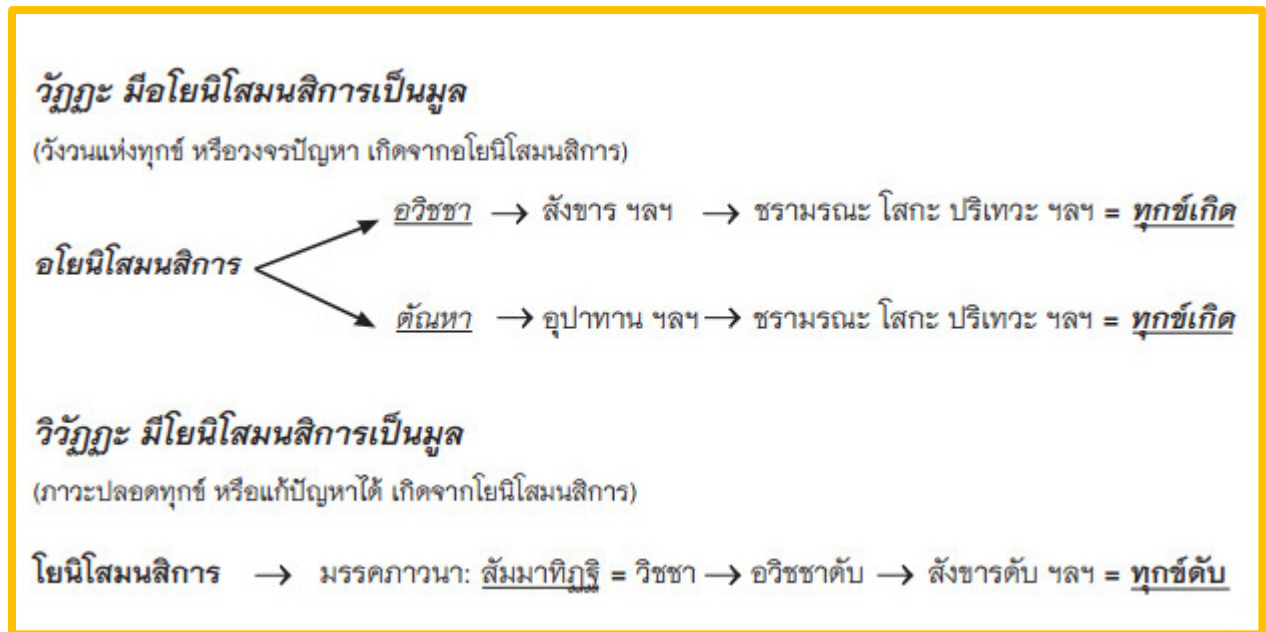
- หากโยนิโสมนสิการ สามารถสกัดหรือตัดอวิชชาและตัณหาได้ก็จะนำไปสู่การคิดที่ถูกทาง เป็นผลให้กระบวนการคิดเป็นอิสระจากเหตุปัจจัยด้านลบ กระบวนการคิดที่ฉ้อฉล จะถูกแทนที่โดยกระบวนการรู้-เห็น (นานา-ทัศนะ) หรือความรู้แท้และความเป็นอิสระหลุดพ้น (วิชา-วิมุตติ)

ในหนังสือพุทธธรรมหน้า ๑๑๒ ระบุว่า “กล่าวโดยทั่วไป เมื่อใดก็ตามที่บุคคลทั่วไปไปที่ยังไม่ตื่นรู้ เผชิญหน้ากับอารมณ์หนึ่งใด ความคิดของเขาเหล่านั้น ก็จะคล้อยตามร่องรอยของอวิชชาและตัณหา เขาเหล่านั้นจะสะสมประสบการณ์ด้วยความชอบและไม่ชอบหรือด้วยความคิดชุดเดิม ๆ ณ จุดนี้เป็นที่ซึ่งความคิด เชื่อมต่อกับประสบการณ์หรืออารมณ์ ที่เริ่มก่อรูปและหล่อหลอมโดยอวิชชาและตัณหา กระบวนการที่ เกิดขึ้นดังกล่าว เพราะอุปนิสัยที่สะสมมาก่อนของบุคคลนั้นๆ”

“การสะท้อนคิด อย่างแยบคาย จะช่วยให้การมองสิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามความจริงหรือเป็นไปตามความสัมพันธ์ของเหตุและผล ไม่ได้คล้อยไปตามอวิชชาและตัณหา กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าบุคคลเห็นสิ่งใด ๆ ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ไม่ใช่เป็นไปตามความปรารถนาหรือความอยาก”

โยนิโสมนสิการยังช่วยให้คนเราใช้ประโยชน์จากความคิด และเป็นนายเหนือความคิดของตน นำความคิดมาใช้เพื่อที่จะแก้ปัญหาและสามารถอยู่ได้อย่างสบาย ซึ่งตรงข้ามกับ อโยนิโสมนสิการ ซึ่งปล่อยให้ความคิดมีอำนาจจัดการและจิตใจตกเป็นทาสของความคิด ยังผลให้คนเราประสบความยากลำบาก อึดอัด คับข้องต่าง ๆ และสูญเสียอิสรภาพ ควรคำนึงถึงด้วยว่าในหนทางของโยนิโสมนสิการ สติและความเข้าใจที่แจ่มแจ้งเป็นเหตุปัจจัยที่แม่นยำซึ่งอยู่เบื้องหลังกระบวนการนี้ เพราะโยนิโสมนสิการหล่อเลี้ยงเหตุปัจจัยทั้งสองนี้ให้คงที่ด้วยนั่นเอง

ในทำนองเดียวกัน คำอธิบายโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นมูลแห่งวิวิฏฐิ คือทำให้พ้นจากความทุกข์ ซึ่งท่านได้อธิบายไว้ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (ป. อ. ปยุตฺโต, ๒๕๕๕, ๖๒๔-๖๒๕) ช่วยย้ำความชัดเจนของวงจรหรือภาวะปลอดทุกข์ ซึ่งตรงข้ามหรือสวนทางกับวงวนแห่งทุกข์ (อโยนิโสมนสิการ) ซึ่งเป็นโอกาสที่คนปกติทุกคนสามารถใช้โยนิโสมนสิการแบบง่ายๆ ได้ คือเพียงแต่คอยชักกระแสความคิดให้เข้ามาเดินในแนวทางดีงาม ที่เรียนรู้ไปก่อนแล้ว (ปรโตโฆสะ) หรือที่คุ้นอยู่แล้วนั่นเอง ซึ่งท่านจัดว่า โยนิโสมนสิการระดับนี้ ช่วยให้เกิดโลกียสัมมาทิฏฐิ โดยนัยนี้ ศรัทธาซึ่งเกิดจากปัจจัยปรโตโฆสะ เช่น การศึกษาอบรม วัฒนธรรมประเพณี และกัลยาณมิตร จะมีอิทธิพลได้มาก ซึ่งจะเห็นวงจรนี้ ดังแสดงไว้ในแผนภาพด้านล่าง

แผนภาพ ๑ วิวิฏฐิ และวิวิฏฐิ วงวนแห่งทุกข์และภาวะปลอดทุกข์

ที่มา: หนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (๒๕๕๕, ๖๒๔)

ดังนั้นบทบาทของกัลยาณมิตร คือพ่อแม่ ครูอาจารย์ หรือสื่อต่างๆ จึงเป็นปัจจัยภายนอกที่สามารถชักนำให้เด็ก เยาวชน และคนทั่วไป ได้ยินได้ฟังในเรื่องราว บทเรียนด้านดีงามบ่อยๆ จนเขาเกิดความคุ้นชิน ที่จะเข้าสู่กระแสความคิดที่ดี คือเกิดการใคร่ครวญพิจารณาอย่างแยบคายด้วยโยนิโสมนสิการ ซึ่งท่านอธิบาย (ป. อ. ปยุตฺโต, ๒๕๕๕, ๖๒๕) ว่าในที่สุดปฏิบัติที่อาศัยทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกประสานกัน นี้แหละ คือความหมายหนึ่งของ “ตนเป็นที่พึ่งของตน และการมีตนเป็นที่พึ่ง” ซึ่งเห็นได้ชัดว่าท่านไม่ได้ปฏิเสธปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอกและศรัทธามีความสำคัญมาก แต่ตัวตัดสินอยู่ภายในคือโยนิโสมนสิการ

การประยุกต์ใช้โยนิโสมนสิการ มีกี่วิธี ทำได้อย่างไรบ้าง

ระเบียบวิธีที่ ๑ : การจำแนกหมวดหมู่เพื่อการใช้งาน

ในหน้า ๑๑๑๓ ของหนังสือดังกล่าวได้นำเสนอแนวทางการสะท้อนคิดด้วยปัญญา ซึ่งอ้างถึงการประยุกต์ โยนิโสมนสิการเพื่อการใช้งาน ถึงแม้ว่าจะมีวิธีการที่หลากหลายในการประยุกต์ใช้โยนิโสมนสิการ แต่อาจพูดได้ว่าล้วนจัดอยู่ในสองหมวดหมู่ใหญ่ๆ ดังนี้

๑. โยนิโสมนสิการที่มุ่งตรงสู่ การจัดหรือตัดทอนอวิชชา (ความไม่รู้)
๒. โยนิโสมนสิการที่มุ่งสู่การ จัดหรือลดทอน ตัณหา

“วิธีโยนิโสมนสิการ ” เท่าที่พบในบาลี ที่ท่านประมวลได้ (เพื่อการประยุกต์ใช้) มีดังต่อไปนี้

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย
๒. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ (หลักไตรลักษณ์)
๔. วิธีคิดแบบอริยสัจ/ คิดแบบแก้ปัญห
๕. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายและหลักการของสิ่งนั้น)
๖. วิธีคิดแบบ เห็น คุณ โทษ และทางออก
๗. วิธีคิดแบบรับรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม
๘. วิธีคิดแบบเร้ากุศล
๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน
๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวาท (เป็นไปตามการอภิปราย/ระบุนุ จำแนกแจกแจง)

จากคำนิยาม บทบาทหน้าที่ และระเบียบวิธีที่ ๑ รวมถึงวิธีการสะท้อนคิดและหลักการ ๑๐ ข้อดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ได้นั้น ในหนังสือดังกล่าว ยังมีส่วนขยายความและให้คำอธิบายเพิ่มเติมในรายละเอียด รวมทั้งมีตัวอย่างประกอบอย่างชัดเจน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านมีจินตนาการว่าโยนิโสมนสิการจะทำหน้าที่อย่างไรในสถานการณ์จริง การประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ นั้น จะช่วยคลี่คลายความเข้าใจว่าการที่จะส่งเสริมให้บุคคลเกิดการ เรียนรู้หรือเพื่อการเจริญภavanaของเขาได้ โดยมีได้เป็นเพียงผู้ถูกสอน และปราศจากความเกี่ยวข้องรับรู้ในความหมายนั้นๆ ดังนั้นสำหรับการศึกษาอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะในระบบโรงเรียน จึงสามารถนำเอากระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว มาประยุกต์สู่กระบวนการหลักสูตรและการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูผู้ที่ได้ฝึกฝนกระบวนการสะท้อนคิดด้วยปัญญานี้แล้ว และมีความเข้าใจเป็นอย่างดี จะสามารถปรับบทบาทของตนให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ มากกว่าการเป็นเพียงผู้สอนเนื้อหาสาระเท่านั้น

ระเบียบวิธีที่ ๒ : บทบาทของโยนิโสมนสิการ ในฐานะเหตุปัจจัยสู่สัมมาทิฎฐิ : การประยุกต์ใช้เพื่อสร้างการศึกษาบนฐานปัญญา

จากหนังสือ "วิธีการคิดตามหลักพุทธธรรม ปี พ.ศ. ๒๕๔๙" ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ จุดเริ่มต้นแห่งการศึกษาที่แท้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาปัญญา ได้ขยายคำนิยามไว้อีกในหน้า ๑๑๙๒ ว่า การที่จะรับรู้ถึงสภาวะกุศลหรืออกุศล รวมทั้งสาเหตุนั้นๆ ได้ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ ได้รับความหมายเกี่ยวกับสัมมาทิฏฐิสองระดับ ได้แก่ ระดับแรก เป็นระดับการเห็นชอบทั่วไป ซึ่งมาจากเงื่อนไขหรือสภาพสังคมและอิทธิพลภายนอก ซึ่งก็คือเป็นผลที่เกิดจากคำสอน (ปรโตโฆสะ) หรือเหตุปัจจัยทางสังคม และยังขึ้นอยู่กับความเชื่อซึ่งเชื่อมโยงเป็นแรงผลักดันอีกส่วนหนึ่ง สำหรับระดับที่สอง ท่านอธิบายว่าเป็นสัมมาทิฏฐิระดับ "วิชา" อันหมายถึงความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและโลกตามความเป็นจริง หรือความเข้าใจในธรรมชาติ และยังได้รับการอธิบายอีกว่าสัมมาทิฏฐินี้เกิดขึ้นหรือเป็นผลมาจากโยนิโสมนสิการซึ่งถือว่าเป็นเหตุปัจจัยภายใน โดยมีรรถาธิบายเพิ่มเติมว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากคำสอนของผู้อื่นหรือจากกัลยาณมิตรสามารถที่จะช่วยได้เพียง ใ้บุคคลเกิดความกระตือรือร้นที่จะมีโยนิโสมนสิการ และมองเห็นความจริงด้วยตนเอง เท่านั้น

ในย่อหน้าต่อมาท่านยังได้อธิบายเพื่อให้เกิดความชัดเจนถึงสัมมาทิฏฐิระดับที่สองนี้ว่า "สัมมาทิฏฐิประเภทที่สอง ความเห็นชอบโดยวิชานี้ ตั้งอยู่บนความรู้ชัดเจนเฉพาะ ซึ่งสัมพันธ์กับขั้นตอนสู่มรรคและผล ที่ปรากฏผลเป็นความรู้ดี"

จากคำ อธิบายดังกล่าว "สัมมาทิฏฐิที่เชื่อมโยงสู่มรรคและผล จึงเป็นผลพวงของสัมมาทิฏฐิชุดเดียวกันกับของผู้ที่แม้ยังไม่บรรลุนิพพานก็ต้องใช้ ดังนั้นท่านจึงแนะนำให้ใช้คำจำกัดความของสัมมาทิฏฐิในระดับที่สอง ซึ่งยังคงเป็นของผู้ที่ยังไม่บรรลุนิพพานว่า สัมมาทิฏฐิซึ่งสอดคล้องต่อความรู้แจ้งหรือวิชา"

ผลแห่งการรู้แจ้งโดยสัมมาทิฏฐิ (หรือแม้แต่สัมมาทิฏฐิที่สอดคล้องต่อการรู้แจ้ง) จึงมีความลึกซึ้งกว่าสัมมาทิฏฐิระดับทั่วไปและยังสามารถเปลี่ยนแปลง บุคลิกภาพของบุคคลอย่างสิ้นเชิง คือถอนรากถอนโคนคุณลักษณะเชิงลบในใจได้

ดังนั้นด้วยสัมมาทิฏฐิระดับนี้เท่านั้น จึงจะสามารถขจัดธุลีความหม่นหมองใจลงได้ (มิใช่เพียงกดทับเอาไว้) และยังสามารถที่จะสร้างคุณธรรม ได้อย่างมั่นคงแท้จริง โดยที่บุคคลนั้นจะไม่หวั่นไหวไปกับคำนิยมของสังคม เพราะเขาได้เจาะผ่านความจริงในระดับทั่วไป และเห็นถึงความจริงที่แท้แล้ว

ข้อนี้มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาจิตใจ ในที่นี้ บุคคลนั้นจำต้องพิจารณาความสัมพันธ์ที่เหมาะสม ทั้งต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติ เพื่อที่จะได้ตระหนักรู้ถึงการก่อประโยชน์จากทั้งสองปัจจัยนี้ อย่างเหมาะสม

ณ จุดนี้ ท่านยังเน้นว่า "สัมมาทิฏฐิที่นำมาสู่วิชาก็เริ่มขึ้นจากโยนิโสมนสิการ ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่ง อาจพูดได้ว่าพฤติกรรมของผู้ที่ยังหลงหรือไม่ตื่นรู้ จะถูกกำกับโดยคุณค่าที่กำหนดโดยสังคม ยกตัวอย่างเช่น การ ละเว้นจากการกระทำชั่ว แล้วประพฤติแต่กรรมดี มักจะคล้อยไปตามคำสอนต่างๆ สิ่งที่ได้รับ การเสพและอื่นๆ เป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าบุคคลซึ่งยังไม่ตื่นรู้ไม่ได้ถูกชี้นำโดยคำนิยมทางสังคม เหล่านั้น แต่เขาก็ยังคงไหลไปตามอิทธิพลของ ความอยาก พุด่างๆ ก็คืออารมณ์ด้านลบ ดังนั้นโยนิโสมนสิการจึงช่วยปลดปล่อยบุคคลจากอิทธิพลของคำนิยมทางสังคม และจากการตกเป็นทาส ของความไม่ดีไม่งาม เพราะจะช่วยทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นอิสระด้วยปัญญา

ลองพิจารณาข้อความในย่อหน้าข้างบนของระเบียบวิธีที่สอง จะช่วยให้เราสามารถจับภาพใหญ่ทั้งหมด และเกิดจินตนาการถึงวิธีที่จะประยุกต์กระบวนการอันละเอียดอ่อนนี้ เพื่อที่จะหล่อหลอมโยนิโสมนสิการ ให้กลายเป็นประสบการณ์จากการปฏิบัติของบุคคลนั้นๆ ได้ ด้วยประสบการณ์ตรงของการเข้าถึงและตรวจสอบความเห็นของบุคคลที่สัมพันธ์กับสังคมและธรรมชาติ จะช่วยให้เขาเข้าใจความจริงแท้ของสรรพสิ่งทั้งหลาย ดังนั้นบทบาทที่สำคัญของการศึกษา โดยเฉพาะในระบบโรงเรียน ที่ซึ่งเยาวชนจะต้องเสียเวลาถึงอย่างน้อย ๑๒ ปี จากช่วงอายุอันเป็นยุคทองของชีวิต ให้เป็นที่ซึ่งสร้างรากฐานที่แท้จริง ของการเรียนรู้เพื่อชีวิต ให้เสมอกับการเรียนวิชาสามัญหรือเนื้อหาสาระวิชาต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้นทัศนคติของการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งอย่างโยนิโสมนสิการนี้ ยังสามารถที่จะช่วยบ่มเพาะการเรียนรู้ในทุกๆ สาระวิชาให้สามารถบรรลุผลที่กลายเป็นคุณค่าและประโยชน์ที่แท้จริงต่อตัวเขาได้อีกด้วย

การประยุกต์ใช้แนวคิดของโยนิโสมนสิการ ในระบบโรงเรียน : หลักสูตรและการเรียนการสอน อย่างเป็นองค์รวม

ว่าตามระบบการศึกษาทั่วไปแล้ว เหตุปัจจัยภายนอกได้ถูกจัดสรร และเตรียมพร้อมอย่างมากมายชานนใหญ่ เช่นสภาพอาคารเรียนที่ดีเลิศ สภาพแวดล้อม วัสดุและอุปกรณ์การเรียนต่างๆ กระบวนการเรียนรู้ที่จัดเตรียมอย่างดี และที่สำคัญที่สุดคือ ครูที่ดีที่สุดรวมทั้งการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากผู้ปกครอง แม้ว่าการจัดเตรียมปัจจัยภายนอกเหล่านี้จะมีความจำเป็นต่อการจัดการศึกษาโดยตรงก็ตาม แต่ในขณะที่เดียวกันความสามารถทางการเรียนรู้จากภายในของผู้เรียน ก็ได้รับการยอมรับว่ามีส่วนสำคัญไม่แพ้กัน ซึ่งจะเห็นได้จากนวัตกรรมการศึกษาต่างๆ เช่น Neo-humanist, Constructivism, Montessori, ปรัชญามานุษยวิทยาของ Rudolf Steiner, Brain-based Learning, Problem-based Learning, 21st Century Learning Skills และที่เพิ่งได้รับการอ้างถึงกันมากเมื่อไม่นานนี้ก็คือ Brain's Executive Function ที่เรียกกันสั้นๆว่า EF แนวทางการเรียนรู้เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญต่อวิธีการที่ผู้เรียน ตอบสนองต่อการเรียนอย่างมีประสิทธิภาพสูงทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากทักษะการสื่อสารด้วย Digital Technologies ซึ่งนับเป็นคู่แข่งสำคัญต่อวิธีการเรียนการสอนแบบเดิม คือการสื่อสารทางเดียวให้ลดความสำคัญลงทุกที

หากพิจารณาถึงแนวโน้มเรื่องการเรียนรู้จากภายในหรือการเรียนรู้แบบพึ่งพาตนเองและการตระหนักรู้ด้วยตนเองนั้น โรงเรียนรุ่งอรุณได้พยายามอย่างยิ่ง ที่จะศึกษาและทำความเข้าใจว่า ทำอย่างไรจึงจะบ่มเพาะเรื่องการเรียนรู้ด้วยปัญญาจากภายในหัวใจของผู้เรียนได้ รุ่งอรุณตระหนักถึงประโยชน์ของการเรียนรู้อย่างใคร่ครวญและเรียนรู้อย่างพึ่งพาสติปัญญาตน ว่าสามารถที่จะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยคุณค่า เพื่อให้เกิดผลสู่เป้าหมายหลักของโรงเรียน นั่นก็คือ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้าน โรงเรียนจึงเลือกที่จะใช้หลักสองประการคือกัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการ ในการประยุกต์และบูรณาการสู่ระบบการเรียนรู้ เพื่อหล่อเลี้ยงปัญญาของผู้เรียน และมุ่งสู่ ‘การเรียนรู้ เพื่อชีวิต’ มาเป็นระยะเวลากว่า ๒๐ ปีแล้ว

โรงเรียนรุ่งอรุณทำอย่างไรบ้าง : ใน การประยุกต์ใช้ โยนิโสมนสิการ

ในระยะเริ่มต้นปีแรกๆ นอกจากจะวางเป้าหมายของโรงเรียนด้วยชุมชนการเรียนรู้วิถีพุทธ ด้วยแนวคิดของ “การเรียนรู้คือชีวิต-ชีวิตคือการเรียนรู้” แล้ว ในส่วนการดำเนินงานที่ปรากฏชัดเจนนก็คือ หลักสูตรและการเรียนการสอนที่เน้นคุณค่าโดยเริ่มต้นที่ “การออกแบบแผนการสอนแบบบูรณาการ : กระบวนการเรียนรู้ด้วยระบบคุณค่า” โดยแทรกกระบวนการนี้ลงในทุกๆ กิจกรรมการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนจะได้รับผลการพัฒนาภายใน อย่างทันทีทันใดและต่อเนื่อง

ไม่เพียงแต่ในสาระวิชาหลัก ๔ สาระเท่านั้น (ภาษาไทย-อังกฤษ คณิตศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์) ที่ต้องเน้นและนำด้วยระบบคุณค่าการเรียนรู้ รุ่งอรุณยังจัดให้มี “หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ อย่างเป็นองค์รวม” ขึ้นอีกต่างหากเพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ ให้ครูได้ออกแบบการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง สำหรับนักเรียนจะได้เผชิญและสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง ท่ามกลางสภาพแวดล้อม ทั้งใกล้และไกลตัว หรือในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม วิถีความเป็นอยู่ รวมทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทีนั้นๆ

ยิ่งไปกว่านั้น กิจกรรมพัฒนากายและจิต เช่นทางด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา การออกกำลังกาย หรือแม้แต่วิถีกิจกรรมประจำวัน ก็ได้รับการดูแลเอาใจใส่ ให้เป็นมากกว่าเพียงการฝึกทักษะการทำงาน (More than Arts, More than Sports, หรือที่เรียกว่า วิชาจริยศิลป์และมงคลชีวิต) การเรียนรู้อย่างเป็น องค์รวมเหล่านี้จะต้องได้รับการจัดเตรียมและจัดการเพื่อให้ครอบคลุม การเรียนรู้ทั้งสามมิติ คือ หัวใจ-สมอง-สองมือ (heart-head-hand) และปูทางไปสู่ความสำเร็จของผู้เรียน

จุดเริ่มต้นอยู่ที่ ผู้บริหาร ครู และการออกแบบเครื่องมือ

“ผู้บริหาร” ผู้เป็นกัลยาณมิตรของครูแน่นอนที่สุด ครูต้องได้รับการฝึกอบรมสำหรับการ เตรียมการเรียนการสอนด้วยระบบคุณค่า เพื่อให้ใส่ใจต่อการแสวงหาค้นคว้าและให้ความหมายในด้าน คุณค่าของสิ่งที่เรียน อย่างชัดเจน และเพื่อที่จะถ่ายทอดโอกาสการเรียนรู้แบบใฝ่รู้ (Active Learning) โดยผู้เรียน เป็นเจ้าของการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสามารถประมวลการเรียนรู้ในวิชานั้นๆ อย่างลึกซึ้ง และด้วยการปฏิบัติจริง สำหรับการใช้นโยบายดังกล่าวนี้ ผู้บริหารที่มองเห็นความสำคัญของเหตุปัจจัย ภายนอกเหล่านี้ ซึ่งจะมีผลต่อเหตุปัจจัยภายในของผู้เรียน จึงมีบทบาทโดยตรงที่จะเอื้อให้เกิดโอกาส ทั้ง บุคคล เวลา อุปกรณ์เครื่องมือ และสถานที่ ทุกอย่างแม้แต่สภาพแวดล้อมของห้องเรียนก็จะถูก เปลี่ยนแปลงและปรับให้กลายเป็นพื้นที่การเรียนรู้อย่างไคร่ครวญ เพื่อสร้างอุปนิสัยการเรียนของผู้เรียน หรือเหตุปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการ ให้ถูกกระตุ้นและพัฒนาไปด้วย ในที่สุด ผู้เรียนจะสามารถ สร้างปฏิสัมพันธ์ตอบสนอง กับสิ่งที่เรียนได้ด้วยตนเอง

สำหรับผู้บริหาร ที่จะแสดงบทบาทของกัลยาณมิตร ต่อครู และผู้ปกครองนักเรียนนั้น เบื้องต้น จะทำหน้าที่พื้นฐานคือการเป็นผู้บอกกล่าว แนะนำ ชักนำให้ครูและผู้ปกครอง เข้าสู่กระแสของโลกีย์ สัมมาทิฐิ ทั้งนี้หมายความว่า ผู้บริหาร เริ่มต้นที่ตนเองด้วยการมีศรัทธาที่มั่นคงต่อความสามารถหรือ ศักยภาพการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่เกิดได้ด้วยปัจจัยภายในของเขา ผสานกับปัจจัยภายนอกนั้นเอง และ ด้วยศรัทธาที่ตนเองผู้บริหารจึงเห็นเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์ที่ชัดเจนและเชื่อมโยง (วิธีคิดแบบ

อรรถธรรมสัมพันธ์) มาสู่หลักการของการจัดการหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ที่นำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้จริง อย่างที่เรียกว่าการจัดการศึกษาคือกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้เขาได้ค้นพบศักยภาพการเรียนรู้จากภายในของตนและสามารถนำมาผสานกับข้อมูลความรู้จากภายนอกโดยผ่านการลงมือปฏิบัติ ทดลองทำด้วยตนเอง ดังนั้น รูปแบบของการศึกษานวัตกรรมนี้ จึงเป็นการศึกษาที่กระตุ้นการเรียนรู้ของคนคนหนึ่งอย่างรอบด้านเป็นองค์รวมทั้ง จิตใจ สมอ และสองมือ

นอกจากเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นทางการแล้ว อีกเป้าหมายหนึ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ ต้องออกแบบให้การจัดการศึกษารับใช้การพัฒนามนุษย์ เพื่อให้เข้าถึงคุณค่าแท้ของชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่ง ทั้งที่เป็นารับความรู้โดยตรง และจากการพิจารณาใคร่ครวญให้เห็นคุณค่า โทษ และทางออก ในประเด็นนี้โจทย์ของการเรียนรู้ในระบบการศึกษาของโรงเรียนรุ่งอรุณ ที่ผู้บริหารมอบให้เป็นหลักในการวางแผนการสอนของทุกระดับชั้น ก็คือ การเรียนรู้จากโจทย์ในชีวิตจริง ซึ่งเป็นโจทย์ที่ผู้คนและโลกกำลังเผชิญปัญหาทั้งวิกฤติ และปัญหาเชิงระบบ ในสังคม ซึ่งเป็นโจทย์ที่ใหญ่พอที่จะเปิดวิสัยทัศน์และจิตใจ ของครูและนักเรียนให้กว้างขวาง รวมทั้งท้าทายวิธีคิดที่หลากหลายในการเรียนรู้ ตั้งแต่ วิธีคิดแบบวิภาษวาท (คือการอภิปราย ระบุนุ้ จำแนกแจกแจง) วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบอริยสัจ(คิดแบบแก้ปัญหา) เป็นต้น รูปแบบการเรียนเช่นนี้ที่โรงเรียนรุ่งอรุณเรียกว่า หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงเฉพาะการบูรณาการสาระวิชาต่างๆเข้าด้วยกัน หากแต่เป็นการบูรณาการวิธีคิดวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ดังนั้นการออกแบบแผนการเรียนดังกล่าว จึงวางอยู่บนฐานของการศึกษาภาคสนามจริง ที่ใช้กระบวนการเหมือนกันวิจัย โดยตั้งโจทย์ปัญหาหรือสมมุติฐาน แล้วจึงเข้าสู่กระบวนการสืบค้น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การตั้งเป้าหมายของผลลัพธ์และหาวิธีการแก้ปัญหา หรือตอบโจทย์นั้นๆ

ผู้บริหารโรงเรียนจึงมีบทบาทที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์สูงและต้องให้ความยืดหยุ่น กับการจัดการเรียนการสอนของครูเป็นอย่างมาก รวมทั้งการออกแบบวิธีวัดและประเมินผลตามสภาพจริง เพื่อให้เห็นผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม และช่วยให้เขาพัฒนาอย่างต่อเนื่องในระหว่างเรียนโดยไม่ต้องรอการตัดสินผลเมื่อสิ้นเทอม รวมทั้งการที่ผู้บริหาร จะต้องช่วยสร้างสะพานเชื่อมต่อระหว่างระบบการเรียนแบบเปิด กับการสร้างความสอดคล้องกับมาตรฐานหลักสูตรและการวัด ประเมินผล ตามตัวชี้วัดของกระทรวงศึกษาธิการ

นอกจากนี้ ผู้บริหารยังต้องมองเห็นให้ตลอดรอดฝั่งไปถึงการสร้างผลผลิต คือตัวผู้เรียนที่มีคุณภาพนั่นเองหมายความว่าให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพ และเห็นความสามารถของตนอย่างเด่นชัด จนสามารถสร้างผลงานการเรียนรู้ที่มีคุณภาพชัดเจน เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของคนทั่วไป เช่นกัน ในกรณีนี้ ผู้บริหารจะมองเห็นและแนะนำครู ให้เปิดพื้นที่และโอกาสการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนให้มีสัดส่วนมากกว่าพื้นที่และโอกาสการสอนของครูในการเรียนคาบหนึ่งๆ โดยวิธีนี้ จึงจะช่วยให้เกิดผลงานของผู้เรียนที่น่าภาคภูมิใจ และสร้างความมั่นใจให้กับผู้ปกครองได้อย่างชัดเจน ต่อวิธีการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมและเรียนแบบใฝ่รู้ (Active Learning) วิธีการเช่นนี้ แม้จะอยู่ในทฤษฎีหรือข้อค้นพบจากงานวิจัยด้านการศึกษาหลายชิ้น ในยุคปัจจุบัน และเป็นที่ยุ้จักกันทั่วไปก็ตาม หากแต่การนำมาปฏิบัติในระบบโรงเรียนให้ได้ผลอย่างแท้จริงนั้น ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร โดยเฉพาะวิธีคิดเชิงระบบและ

อรรถธรรมสัมพันธ์ คือเห็นตั้งแต่ต้นจนจบในภาพรวม ตั้งแต่หลักการ เป้าหมาย และแนวการปฏิบัติ ที่ต้องไปจนสุดทางจึงจะทำให้ประสบผลสำเร็จได้ มีใช้ทำครั้ง ๆ กลาง ๆ

ดังนั้นความเป็นกัลยาณมิตรของผู้บริหารสถานศึกษา จึงครอบคลุมมิติต่างๆมากมาย เพราะนอกจากจะเห็นทั้งจุดอ่อนจุดแข็งของบุคลากร เห็นปัญหาของเด็กและเยาวชน ที่เกิดจากการเลี้ยงดูจากครอบครัว เห็นต้นทุนทางวัฒนธรรมและข้อได้เปรียบต่างๆแล้ว ผู้บริหารยังต้องสามารถประมวลภาพเหล่านั้นเพื่อหาทางออก และนำบุคลากรตลอดจนผู้ปกครอง ออกจากข้อจำกัดและอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ ร้องทั้งมีข้อชี้แนะแนวทางและลำดับขั้นตอน ให้เกิดการฝึกฝนทำความเข้าใจ จากง่ายไปสู่ยากและซับซ้อนมากขึ้น และที่สำคัญที่สุดก็คือผู้บริหารต้องเป็นผู้สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับเขาเหล่านั้น โดยอาศัยวิธีคิดแบบเร้ากุศลเป็นที่ตั้ง ผนวกกับวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม เพื่อยกจิตใจของเขาขึ้นจากความรู้สึกที่หนักเหมือนแบกภาระไว้บนไหล่ทั้งสองตลอดเวลา ให้พลิกใจมาสู่ความรู้สึกถึงการท้าทายตนเองให้ทดลองทำสิ่งใหม่ๆ ด้วยความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งย่อมมีคุณค่าในตัวของมันทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับมุมมองของเราเป็นที่ตั้ง ดังนั้น จากจุดนี้เองจึงเป็นเหตุให้ผู้บริหารโรงเรียนรุ่งอรุณออกแบบกิจกรรมการฝึกอบรมครูและบุคลากร ด้วยแนวทางของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยมีเป้าหมายคือเพื่อให้เขาเหล่านั้นตระหนักในพลังบวกที่มีอยู่ในตัวของเขาอย่างน่าอัศจรรย์ ทั้งนี้ จะได้อธิบายรายละเอียดกิจกรรมดังกล่าวในลำดับต่อไป

"ครู" ผู้เป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน การฝึกอบรมครูในระหว่างปีแรกๆ ผู้บริหารโรงเรียนได้ทดลองฝึกอบรมครู โดยวิธีการต่างๆอย่างหลากหลาย เบื้องต้น ครูที่โรงเรียนรุ่งอรุณจะได้รับการกระตุ้นให้ถอดอุปนิสัยการเรียนรูแบบดั้งเดิมออก (De-schooling) และใส่นิสัยการเรียนรูใหม่ (Re-learning) ให้กับตนเองให้ได้เสียก่อนที่จะไปนำชั้นเรียน ด้วยการฝึกหัดออกแบบแผนการเรียนการสอนแบบย้อนศร (Backward design) ในแต่ละชั่วโมงด้วยตนเอง เพื่อเตรียมความพร้อมให้เขา โดยให้ระบุเป้าหมายที่นักเรียนควรจะมีบรรลุผลการเรียนรู้ทั้งสามด้านคือ ด้านความรู้ ด้านทักษะและด้านคุณค่าต่อชีวิต และสามารถจินตนาการ มองเห็นขั้นตอน กระบวนการการเรียนรู้ของผู้เรียน อย่างละเอียดที่สอดคล้องและตอบเป้าหมายดังกล่าวได้ชัดเจน ในการระบุเป้าหมายด้านคุณค่าต่อชีวิตนี่เองเป็นประเด็นที่ทำท้าววิธีคิดอย่างแยบคาย ด้วยกระบวนการโยนิโสมนสิการ เช่น การคิดอย่างเชื่อมโยงถึงเหตุและผลจนถึงคุณค่าแท้ ของชุดความรู้ต่างๆ ว่ามีความหมายต่อชีวิตของผู้เรียนและท้าทายการใฝ่รู้ของผู้เรียนได้หรือไม่ อย่างไร ครูจึงจะสามารถใช้บทบาทใหม่ของกัลยาณมิตร การเป็นโค้ชหรือเป็นหุ้นส่วนของการเรียนรู้กับผู้เรียนได้จริง

"การออกแบบเครื่องมือ" ที่ใช้ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงครู

เครื่องมือชิ้นที่ ๑ 'แผนการสอนหน้าเดียว' (One-page Lesson Plan)

ผู้บริหารรุ่งอรุณได้พัฒนาแบบฟอร์มการออกแบบแผนการเรียนการสอน (แบบย้อนศร) สำหรับให้ครูใช้เป็นแนวทางกำกับตนเอง ซึ่งจะครอบคลุมเป้าหมายการเรียนในด้านคุณค่าเช่นเดียวกับอีกสองด้านคือความรู้และทักษะไปพร้อมกัน รวมไปถึงการออกแบบกิจกรรมเพื่อการลงมือปฏิบัติของนักเรียน ตลอดจนแนวทางการประเมินผลตามสภาพจริงให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนนั้นๆ ทั้งนี้

เพื่อให้เป็นเครื่องช่วยครูในการเตรียมแผนการสอนในแต่ละสาระวิชาได้ง่ายขึ้น และแม้ว่าจะมีแบบฟอร์มดังกล่าวให้แล้วก็ตาม ก็ยังพบว่า เป็นเรื่องไม่ถนัดสำหรับครูที่จะทำความเข้าใจหรือประมวลความหมายเชิงคุณค่าจากสาระวิชาใดๆ ที่ตนเองกำลังจะสอนได้ สิ่งหนึ่งที่พบจากการอบรมครูบงงานที่ ทำก็คือ คุณครูยังขาดทักษะในการสะท้อนคิด พิจารณาใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง หรือโยนิโสมนสิการนั่นเอง

เครื่องมือชิ้นที่ ๒ 'หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ'

ในเวลาเดียวกัน คณะครูรุ่งอรุณ ได้เริ่มฝึกฝนพัฒนา โจทย์การเรียนรู้ ที่เป็นจริง สำหรับนักเรียนขึ้นอย่างหลากหลาย และนำมาสู่การทบทวนร่วมกัน เพื่อปรับแก้ไขและทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ถึงการเรียนรู้แบบปลายเปิด ที่ครูจะต้องปรับบทบาทอย่างมากในการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในสถานการณ์จริง ซึ่งบางครั้งไม่อาจจะคาดการณ์หรือควบคุมได้ดังที่คิดไว้ล่วงหน้าในแผนการเรียนการสอน ครูจะมีโอกาสได้เผชิญกับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและเรียนรู้ไปพร้อมกับนักเรียน และสามารถที่จะนำเอาการเรียนรู้สดเหล่านั้น โยงเข้าสู่วัตถุประสงค์ของการบรรลุผลการเรียนของผู้เรียนให้ได้ในที่สุด เรื่อง หน่วยการเรียนรู้บูรณาการนี้ จึงเป็นเครื่องมือที่ฝึกและพัฒนาครูได้อย่างรวดเร็วและเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติการรับรู้ที่กว้างขวางมาก

ในการออกแบบแผนการเรียนบูรณาการดังกล่าว ครูได้ใช้แบบฟอร์มกำกับการออกแบบแผนการเรียนรู้เชิงคุณค่า ที่ถูกสร้างขึ้นเบื้องต้น (ดังแสดงในแผนภาพข้างล่างนี้) เป็นแนวทางในการฝึกฝนระบบความคิดของครูไปโดยปริยาย เพื่อที่จะจัดเตรียมเป้าหมายในการเรียนรู้เชิงคุณค่าที่แม่นยำขึ้น นอกเหนือไปจากเป้าหมายด้านความรู้และทักษะ และช่วยให้นักเรียนเกิดโอกาสการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ขอบเขตเนื้อหา	จุดประสงค์เชิงคุณค่า			กระบวนการเรียนรู้	การประเมินผล
เนื้อหา	ความรู้ (Knowledge)	ทักษะ (Skills)	คุณค่า (Attitude)	เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ การสะท้อนการเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้	กระบวนการ / ใช้วิธีการประเมินเพื่อพัฒนาเป็นรายบุคคล และแบบสอบวัดความรู้

แผนภาพ ๒ แบบฟอร์มการออกแบบแผนการเรียนการสอนเชิงคุณค่า โรงเรียนรุ่งอรุณ

เนื่องด้วยการที่ครูเป็นผู้ออกแบบแผนการเรียนการสอนเชิงคุณค่าเหล่านั้นด้วยตนเอง ช่วยให้คุณครูมีการพิจารณาถึงกระบวนการเรียนรู้อย่างใกล้ชิด ลึกซึ้ง ละเอียดอ่อน พอ ๆ กับการพิจารณาปรับบทบาทของครูในฐานะกัลยาณมิตรหรือผู้นำทางปัญญาด้วย เพื่อที่จะเหนี่ยวนำให้นักเรียนเกิดฉันทะ

ความกระตือรือร้นใคร่ที่จะเรียนรู้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาใหญ่ของครูก็ยังคงสะท้อนออกมาในเรื่องที่ว่า ครูจะเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์หรือชุดความคิดเดิมของตนได้อย่างไร เพื่อที่จะให้เกิดผลทั้ง 2 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเข้าใจความสามารถการเรียนรู้ของผู้เรียน (Learning visibility) หรือเพื่อให้เกิดความเห็นที่ตรงในการถ่ายทอดคุณค่าที่แท้จริงของสาระวิชาที่เรียนให้เข้มข้นพอที่นักเรียนจะเกิดความใฝ่เรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นเรื่องไม่ง่ายนักที่จะบ่มเพาะให้ครูเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จากชุดความคิดเดิม ที่มักจะรักษาบทบาททำที่ความเคยชินเดิมของครู มากกว่าที่จะเปิดใจในการที่จะเป็นผู้เอื้ออำนวย การเรียนรู้ให้กับเด็กให้สามารถเรียนรู้ด้วยตัวเองได้ ส่วนบทบาทใหม่คือครูมีสายตามองเห็น หรือค้นพบ หน้าที่ของแห่งการเรียนรู้ของเด็กๆ ในขณะที่เดียวกัน ยังสามารถทำความเข้าใจและให้ความหมายเชิงคุณค่าในแต่ละบทเรียนนั้นๆ ได้เองอีกด้วย

เครื่องมือชิ้นที่ ๓ 'เวทีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสะท้อนผลจากห้องเรียน'

บนพื้นฐานของสุนทรียสนทนา เป็นการพัฒนาการจัดการชั้นเรียนของครู วิธีการสอนแบบใฝ่รู้ (Active Learning) ซึ่งได้ช่วยให้คุณครูออกแบบแผนการสอนที่น่าด้วยระบบคุณค่าได้ชัดขึ้น และสามารถที่จะจัดการชั้นเรียนได้อย่างมีความหมายต่อผู้เรียนมากขึ้น เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้มีหลายระดับ ตั้งแต่กลุ่มเล็กในระดับชั้นเรียนแต่ละชั้น ระดับกลุ่มสายวิชาคณะชั้น ซึ่งมักจะใช้วิธีการทบทวนปฏิบัติการในห้องเรียน (After Action Review AAR-BAR) และเตรียมแผนการจัดการเรียนการสอนรายสัปดาห์ ส่วนกลุ่มใหญ่ระดับโรงเรียนมักจะเป็นการเสนอแผนรายเทอมของแต่ละระดับชั้น (Road map) คณะวิชา ทั้งนี้ครูใหญ่แต่ละโรงเรียนจะทำหน้าที่เป็นโค้ชและนิเทศชั้นเรียนบางชั้น หรือการนำคลิปบันทึกการสอนบางรายชั่วโมง มาเป็นกรณีตัวอย่างศึกษาร่วมกัน เป็นต้น

จากการที่ครูได้ฝึกฝนบนงาน ผ่านการใช้เครื่องมือทั้งสามมาเป็นลำดับ มีข้อค้นพบที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง นั่นก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนที่ลงไปศึกษาภาคสนามได้เข้ามาร่วมเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ในชั้นเรียนนั้นๆ อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผลสำเร็จเล็กๆ เหล่านี้ ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้ครูได้เป็นอย่างดี เพราะครูเห็นการเปลี่ยนแปลงของตนเอง โดยเฉพาะจิตใจที่เปิดกว้าง และทัศนคติเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่กว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้นทุกที เป็นสิ่งตอบแทนจากการทำงานหนักของครู อย่างแท้จริง

แม้กระนั้นก็ตาม อุปสรรคใหญ่ที่อยู่เบื้องหลังแบบแผนแนวทางเหล่านั้นก็ยังคงท้าทายความสามารถของครูในการที่จะถ่ายทอดความหมายเชิงคุณค่าจากบทเรียน ไม่ว่าจะเป็นในสาระวิชาใด หรือ การเรียนรู้บนสถานการณ์จริงนั้นๆ พอๆ กับการรอคอยการบรรลุผลการเรียนของผู้เรียนที่จะเปล่งประกายให้เห็น ผ่านงานที่นักเรียนสร้างสรรค์ขึ้น เลยทีเดียว เนื่องจากความเข้าใจเดิมที่มีต่อเนื้อหาสาระวิชานั้น เป็นเพียงความรู้สำเร็จรูปซึ่งต่างจากความเข้าใจหรือการมองเห็นเชิงคุณค่าบนสถานการณ์จริง ตรงหน้าเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าครูจะได้รับการฝึกฝนการภาวนาเจริญสติ และสามารถที่จะตระหนักถึงความรู้สึกและอารมณ์ของตนเองได้บ้าง แต่คุณครูก็ยังเผลอที่จะตกไปในร่องอารมณ์เดิม ความคิดเดิม หรือไปตามการตัดสินใจผิด ด้วยความพอใจและไม่พอใจนั่นเอง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหาวิธีการพัฒนาจิตใจอีกระดับหนึ่ง

เครื่องมือขั้นที่ ๔ 'โยนิโสมนสิการ' การประยุกต์ใช้เพื่อฝึกฝนครู'

ถึงแม้ว่าการใช้เครื่องมือทั้ง ๓ ชุด ดังกล่าวข้างบน จะก่อให้เกิดผลเป็น แผนการสอนเน้นคุณค่า เกิดหน่วยการเรียนรู้อย่างบูรณาการ และเกิดเวทีสะท้อนแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชั้นเรียน ตลอดจนเกิดความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในระหว่างครู นักเรียนผู้ปกครอง และบุคลากรต่างๆในโรงเรียน จนกลายเป็นบรรยากาศของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ในที่สุดแล้วก็ตาม ปัญหาและอุปสรรค ความติดขัดของครู ในการเรียนรู้ถึงระดับคุณค่าในมิติต่างๆดังกล่าว ยังคงต้องการความช่วยเหลืออยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม ครูรุ่งอรุณ ยังได้รับการสนับสนุนให้ฝึกปฏิบัติภาวนา เจริญสติ สัมผัสัญญะมาอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นไปตามโอกาสและความสมัครใจ ซึ่งได้ช่วยให้ครูบางคนมีทักษะในการย้อนมองตนเอง และตระหนักถึงความรู้สึก และอารมณ์ทางใจได้บ้างก็ตาม แต่ในการเผชิญสถานการณ์ในชั้นเรียนครูยังคงเผลอหลุดไปตามการตัดสินใจด้วยความพอใจ-ไม่พอใจตามอุปนิสัยเดิมบ่อยๆ

เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาดังกล่าว รุ่งอรุณจึงได้ใช้การฝึกฝนวิธีคิดโยนิโสมนสิการมาเป็นเครื่องมือในการเปิดการเรียนรู้เชิงลึก และเป็นเวทีสุนทรียสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้คุณครูได้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงของวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างจากเดิม คือเรียนรู้จากภายในสู่ภายนอกด้วยตนเอง และเพื่อพัฒนาศักยภาพภายใน ด้วยพื้นฐานจิตใจที่เข้าถึงคุณค่า กลายเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง หรือเป็นกัลยาณมิตรต่อนักเรียน แต่ขึ้นมา จึงมีการประยุกต์กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ มาทดลองใช้เป็นจึงถือเป็นเครื่องมือฝึกฝนการเรียนรู้เบื้องต้นสำหรับการฝึกอบรมครู ทั้งในโรงเรียนรุ่งอรุณ เพื่อช่วยเปิดมุมมองอย่างเป็นสัมมาทิฐิให้ครูรุ่งอรุณได้พัฒนาไปในแนวทางของการรู้แจ้ง ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ครูที่ได้รับการอบรมมาอย่างดีตามแบบอย่างของกัลยาณมิตรนั้น จะเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นและบ่มเพาะนักเรียนให้สามารถคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง กับทุกสิ่งที่เรียนด้วยตนเองได้ ซึ่งเขาจะกลายเป็นเจ้าของการเรียนรู้ต่างๆด้วยตนเอง และในที่สุดกลายเป็นผู้ที่เรียนรู้ด้วยตนเองเป็น

การประยุกต์กระบวนการฝึกอบรมโยนิโสมนสิการ ทำอย่างไร

ตั้งแต่นั้นมา การประยุกต์กระบวนการฝึกอบรมโยนิโสมนสิการ จึงได้ถูกนำมาทดลอง ทั้งในรุ่งอรุณและโรงเรียนอื่นๆ หรือ สำหรับการฝึกอบรมเฉพาะกรณี เช่น Coaching Team ผู้บริหารของโรงเรียนวิถิพุทธของรัฐฯ ซึ่งพบว่าการใช้โยนิโสมนสิการนี้ มีความเหมาะสมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวางกับหลักสูตรการฝึกอบรมอื่นๆอย่างหลากหลาย ที่เน้น 'ความเห็นชอบ (ด้วยวิชชา)' ต่อการศึกษานบนพื้นฐานระบบคุณค่า ไม่ว่าจะเลือกใช้แนวทางหรือกระบวนการเรียนรู้ของนวัตกรรมใดๆในการพัฒนาชั้นเรียน ก็สามารถที่จะนำไปสู่คุณค่าแท้ของการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับความเห็นชอบ ซึ่งจะสร้างการเรียนรู้ด้วยปัญญา หรือด้วยโยนิโสมนสิการขึ้นได้จริง

กระบวนการดำเนินกิจกรรมการฝึกอบรมนี้ ควรจะต้องง่ายและจัดเรียงเป็นลำดับ ทีละขั้นตอนอย่างชัดเจน นอกจากนั้น เงื่อนไขที่เน้นย้ำเพื่อส่งเสริมบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่างๆ คือการจัดเป็นกลุ่มย่อยเล็กๆ ขนาดสมาชิกไม่เกิน ๑๐ คน ชั้นแรก เริ่มด้วยการเลือกสิ่งของการพิจารณาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้มาหนึ่งอย่าง ซึ่งเป็นของใกล้ตัวที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน ชั้นที่สอง

สมาชิกในกลุ่มแต่ละคนจะได้รับโอกาสให้บอกถึงความหมายของสิ่งนั้น ผ่านการระบุลักษณะของสิ่งนั้น ๓ รอบ ครั้งละ ๑ อย่างในแต่ละรอบของการเรียนรู้ ขณะเดียวกันนั้นผู้ดำเนินกระบวนการ จะเขียนคำบอกนั้น ๆ ทุกครั้งลงบน Flip chart ให้เห็นทั่วกัน โดยพยายามจัดกลุ่มของความหมายใกล้เคียงกันในลักษณะของแผนที่ความคิด (Mind mapping) สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือผู้ดำเนินกระบวนการจะต้องตรวจสอบความเข้าใจ จากคำบอกกล่าวของสมาชิกในกลุ่ม อย่างชัดเจน และเมื่อเจ้าของคำบอกนั้น ๆ เห็นชอบแล้วว่าตรงถูกต้อง จึงเขียนลงบนกระดาษ ในเวลาเดียวกันนั้น ผู้ดำเนินกระบวนการจะคอยตั้งคำถามที่จะดึงเอาการตอบสนองอย่างตรงไปตรงมาออกมาจากใจมากกว่าความคิดของสมาชิกในกลุ่มทุกคน ขั้นสุดท้าย คือการร่วมกันสรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นในใจของสมาชิกในกลุ่ม คำถามของผู้ดำเนินกระบวนการในขั้นตอนนี้จึงมีความสำคัญมาก ที่จะช่วยให้สมาชิกทุกคนได้ย้อนทบทวน และใคร่ครวญถึงความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นตั้งแต่ขั้นตอนที่สองจนถึงขณะปัจจุบันในใจของตนอย่างตรงไปตรงมา

จากวิธีคิดสำคัญ ๑๐ วิธีที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ท่านได้รวบรวมไว้ให้ เพื่อการประยุกต์ใช้ โยนิโสมนสิการได้วางขึ้นนั้น โรงเรียนรุ่งอรุณได้นำข้อคิดต่าง ๆ เหล่านั้น มาประยุกต์ใช้ โดยบูรณาการให้เป็น ๓ ลำดับขั้นตอน จัดเป็นกิจกรรมกลุ่มสุนทรียสนทนา (Dialogue) ด้วยการเลือกสิ่งของ ๓ ชิ้นเพื่อเป็นสื่อในการสังเกตและพิจารณา ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ ๑ สะท้อน ระบุ บ่งบอก ลักษณะทางกายภาพของสิ่งของ ๑ ชิ้นอย่างละเอียด ตรงตามที่เห็น เป็นข้อมูลพื้นฐาน จากการตรวจสอบ แยกแยะ จำแนก แจกแจง จัดกลุ่ม/ประเภท

ชั้นที่ ๒ สะท้อน ความสัมพันธ์โยงใย เกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยง สืบสาวถึงเหตุปัจจัย อย่างหลากหลาย อันเป็นที่มา หรือการก่อกำเนิดของสิ่งของชิ้นนั้น จนกระทั่งมาถึงมือผู้ใช้ประโยชน์

ชั้นที่ ๓ สะท้อนทบทวนในระดับจิตสำนึก การให้ความหมายในเชิง คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม ความตระหนักรู้ตนเองอย่างเร้ากุศล ผ่านโยงใยความสัมพันธ์จากสิ่งของ ๑ ชิ้นนั้นซึ่งเกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อตัวเรา รวมทั้งตระหนักถึงและเกิดจิตสำนึกเชิงคุณค่าแท้ที่กระทบใจ

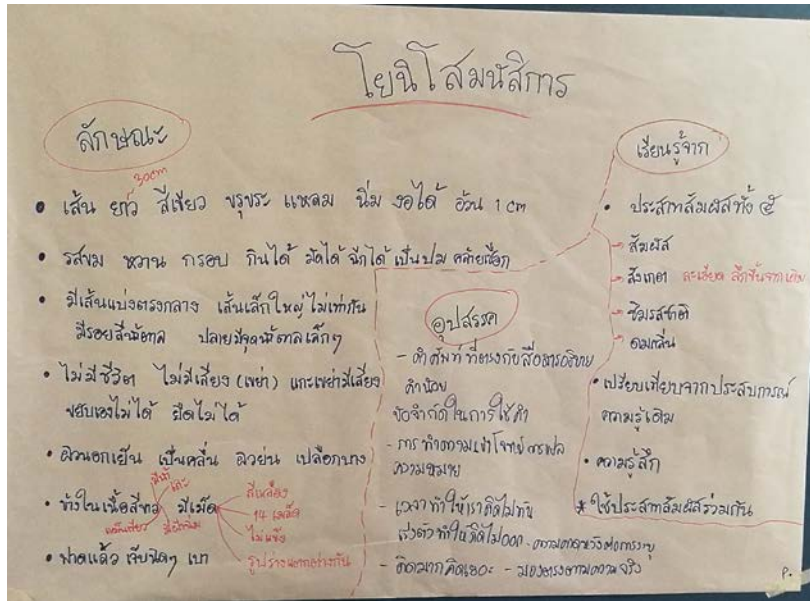
กิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้นี้ คล้ายกับกระบวนการจัดการความรู้ แต่ต่างกันที่เป้าประสงค์หรือประเด็นของความรู้ มิได้มาจากภายนอก แต่มาจากการสะท้อนอย่างธรรมดาตรงไปตรงมา ของแต่ละคนที่มีต่อสิ่ง ๆ เดียวกัน ซึ่งหากเขาเหล่านั้นมีพื้นฐานของการฝึกสติมาก่อน จะช่วยให้การสังเกต มี

ประสิทธิภาพขึ้นอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้คุณครูส่วนใหญ่จึงได้รับโอกาสไปฝึกฝนการเจริญสติภาวนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจการรับรู้ในขณะปัจจุบัน แม้กับสิ่งของที่ปรากฏอยู่ต่อหน้าต่อตา ซึ่งในวินาทีนั้น สภาวะจิตที่แจ่มแจ้งจะช่วยให้กระบวนการสะท้อนคิดของโยนิโสมนสิการดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ได้ง่าย

การดำเนินการใช้กลุ่มย่อยขนาดเล็กประมาณ ๑๐ คน ช่วยกันสังเกตและสะท้อนการรับรู้ทั้ง ๓ รอบนั้น แต่ละคนจะมีประสบการณ์ตรงในการให้ความหมายต่อสิ่งของผ่านการสะท้อน ทบทวนตั้งแต่ ลักษณะทางกายภาพ ในรอบแรก ส่วนในรอบที่สอง แต่ละคนจะช่วยกันสืบสาวหาคำตอบเพื่อความกระจ่างของสาเหตุ ซึ่งเป็นที่มา การเปลี่ยนถ่าย และส่งต่อกันมาทุกแขนง และทุกขั้นตอน กว่าจะมาเป็นของชิ้นนี้ปรากฏอยู่ตรงหน้า ช่วงท้ายของรอบที่สองนี้เอง ผู้ดำเนินกระบวนการ จะค่อยๆ ช่วยทบทวน คำตอบทั้งหลายและความเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน จนกระทั่งทุกคนมองเห็นภาพรวมได้ตรงกัน เมื่อถึงตรงนี้ จึงเข้าสู่ขั้นสุดท้ายที่สำคัญ คือ รอบที่ ๓ ผู้ดำเนินกระบวนการจะตั้งคำถามให้แต่ละคนค้นหาความตระหนักรู้ในใจตน ทุกคนจะรู้สึกประหลาดใจที่ว่า เพียงสิ่งของเล็กๆ ชิ้นเดียวสามารถบ่งบอกและเผยให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันของโลกสรรพสิ่งทั้งมวลได้ ในที่สุด ทุกคนจะถูกถามถึงคุณค่าแท้ คุณค่าเทียมจากมโนธรรมสำนึก ที่มีความหมายต่อชีวิตของเขาแต่ละคน การสนทนาในรอบสุดท้ายนี้ จะสังเกตได้ว่าสมาชิกกลุ่มเป็นบางคนเท่านั้น ที่สามารถย้อนมองและรับรู้ความรู้สึกภายในของตนได้อย่างลึกซึ้ง และในบรรดาเขาเหล่านั้นแหละซึ่งสามารถสัมผัสถึงความ เป็นหนึ่งเดียวกันของสรรพสิ่งบนโลกได้ ก็จะมีเพียง ๒-๓ คนเท่านั้น ที่จะสะท้อนถึงความรู้สึก 'เมตตา-กรุณา' ได้ ผลลัพธ์ที่สะท้อนออกมาแตกต่างกันนี้ เตือนให้เราเห็นความจำเป็นของการปูพื้นฐานบุคลากรด้วยการเจริญสติภาวนา ดังที่ได้กล่าวไว้ เบื้องต้นแล้ว เพราะเป็นเหตุที่จะทำให้แต่ละคน มีการสังเกตและสะท้อนที่แจ่มชัดจากภายในของตน หากไม่แล้วเขาจะไม่สามารถไปบรรลุผลที่สมบูรณ์ได้

กิจกรรมดังกล่าวนี้ ได้รับการออกแบบขึ้น เพื่อสร้างเวทีการฝึกฝนทักษะการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งให้ครู ผ่าน ๓ ขั้นตอนที่บูรณาการมาจากวิถีคิดหลักๆ ของโยนิโสมนสิการ เพื่ออย่างน้อยที่สุดให้ครู มีโอกาสตระหนักรู้ถึงความแตกต่างระหว่าง การนิยาม การให้ความหมาย การสะท้อนย้อนคิด และการทบทวนในระดับจิตสำนึก เริ่มมาจากการถอดความรู้เชิงกายภาพ สร้างความเข้าใจคุณค่าแท้ และความสัมพันธ์ที่มีความหมายต่อจิตใจ

จากประสบการณ์ตรงต่อการจัดกิจกรรมนี้มาเป็นเวลาหลายปีในฐานะผู้ดำเนินกระบวนการ ปรากฏการณ์ที่โดดเด่นที่เห็นจากผู้เข้าร่วมกระบวนการ ก็คือ ความยากลำบากของการสะท้อนย้อนมอง เพราะโดยทั่วไปแล้ว คราใดที่บุคคลกำลังจดจ่ออยู่กับสิ่งตรงหน้า ความสนใจก็จะมุ่งไปตามความคิดหรือ ความสงสัย เป็นอัตโนมัติ เช่น สิ่งของชิ้นนั้นเรียกว่าอะไร อะไรที่ควรสังเกตเห็น หรือ คำๆเดียวที่จะ สามารถอธิบายสิ่งนั้นได้ตรงที่สุดคืออะไร แม้กระนั้นก็ตาม หากผู้ดำเนินกิจกรรมช่วยตั้งคำถามเพื่อ สะกิดเตือนให้สมาชิกกลุ่มมองย้อนกลับเข้าไปดูความรู้สึกติดขัดภายในของตนเอง ให้เห็นเหตุของความ ยากลำบาก หรือบางครั้งขอให้เล่าเรื่องราวจากประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันของตน ก็จะช่วยให้แต่ละคน ได้ตระหนักรู้ว่า การระบุงบอกรด้วยคำพูดของเขานั้นมักจะถูกจำกัดด้วยความกลัวผิด หรือด้วยเพียง ความไม่รู้เท่านั้นเอง การสะท้อนตนเองอย่างเป็นธรรมชาติเช่นนี้แหละ ได้นำไปสู่การขยายหรือเปิดใจ ให้เอื้อเพื่อต่อกันยิ่งขึ้น เนื่องด้วยแต่ละคนล้วนมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงในสภาวะการเรียนรู้เดียวกัน

ครุรุ่งอรุณซึ่งผ่านประสบการณ์ฝึกโยนิโสมนสิการมาแล้ว และมีความเข้าใจถึง การเรียนรู้ใน ระบบคุณค่าแล้วนั้น จะมีความสามารถไม่เพียงการกำหนดเป้าหมายสูงสุดที่เหมาะสมสำหรับเด็กแต่ละ คนเท่านั้น หากยังสามารถช่วย ปมเพาะวิธีคิดเชิงคุณค่าผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ครบทั้งสามมิติ คือ หัวใจ สมอง และสองมือ สิ่งที่ตามมาคือนักเรียนก็สามารถบรรลุสู่เป้าหมายการเรียนรู้เชิงคุณค่าได้ง่าย ขึ้น พร้อมทั้งมีทักษะและสาระความรู้ไปด้วยกัน

ผลลัพธ์ที่ได้จากการฝึกปฏิบัติโยนิโสมนสิการ: โยงใยแห่งความสัมพันธ์ ความเมตตา และความ บริสุทธิ์ใจ

วิธีการฝึกปฏิบัติโยนิโสมนสิการแบบนี้ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความสัมพันธ์ใน ระหว่างครูนักเรียนและผู้ปกครอง โดยเฉพาะบทบาทของครู ซึ่งตามมาด้วยการเตรียมแผนการเรียนการสอนอย่างรอบคอบ แลเห็นได้ชัดเจนจาก ความสมดุลงของบทบาทที่พอดีในการเป็นผู้แนะนำหรือโค้ช กับการเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนเป็นผู้เรียนรู้ที่ใฝ่รู้ด้วยตนเอง เกิดฉันทะในการเรียนรู้

ทั้งนี้เนื่องด้วยทักษะการพิจารณาใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งของโยนิโสมนสิการ ช่วยให้ครูบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์และความคิดเชิงบวกได้ง่ายขึ้น คุณครูจะพบว่าเราสามารถเปิดใจ ประมวลมุมมองที่รอบด้านของผู้เรียนได้ดี นำไปสู่การออกแบบแผนการสอนที่ครบวงจร ซึ่งต่างจากที่ครูเคยสนใจแต่เฉพาะสาระเนื้อหาวิชาที่ตั้งใจจะสอนเป็นอย่างมาก มิติการเรียนรู้เชิงคุณค่าที่อยู่ภายในทุก ๆ สาระวิชาได้ถูกขยายความและทำให้กระจ่างชัด จนกำหนดเป็นเป้าหมายการเรียนรู้ อย่างเป็นทางการสำหรับผู้เรียนได้ บรรยากาศของชั้นเรียนก็เปลี่ยนไป คือมีความเป็นห้องทดลองปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้หรือเป็นสตูดิโอมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนกลายเป็นเพื่อนร่วมเรียนรู้มากกว่าการเป็นครูผู้สอน และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นแค่ผู้ถูกสอน

ผลที่ตามมาคือ 'ชุมชนแห่งการเรียนรู้' นอกจากในเรื่องของความสัมพันธ์และทัศนคติของการเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเองในระหว่างครูและนักเรียนซึ่งได้กล่าวไว้ด้านบนแล้วนั้น ยังมีผลกระทบไปสู่เจ้าหน้าที่ และผู้ปกครองรวมถึงครอบครัวนักเรียนด้วย รุ่งอรุณประสบความสำเร็จในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวนักเรียนและครูตลอดจนบุคลากร ซึ่งได้ร่วมกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้น ในขณะที่มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณก็ได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนโรงเรียนให้มีบทบาทเป็นผู้ประกอบการทางสังคม เพื่อประโยชน์แก่ผู้คนที่ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เห็นได้จากกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่หลากหลาย ซึ่งเกิดขึ้นจากกลุ่มผู้สนใจโดยเฉพาะจากกลุ่มผู้ปกครอง โดยปราศจากการระดมทุนไม่ว่าแบบเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ การบริการสาธารณะ การจัดงานแบบร่วมลงแขกของโรงเรียน ตลอดจนกิจกรรมความร่วมมืออื่น ๆ ล้วนเป็นความร่วมมือระหว่างกลุ่มความสนใจและอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้นหุ้นส่วนในการเรียนรู้หรือภาคีเครือข่ายจากภายนอกทั่วประเทศ ก็ได้รับการต้อนรับให้เข้ามาร่วมชุมชนแห่งการเรียนรู้ของรุ่งอรุณด้วยเช่นกัน โยงโยแห่งความสัมพันธ์ที่จับต้องได้ ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดในชุมชนแห่งนี้

ศรัทธาแห่งความเป็นศาสนิกชนที่ดี เป็นผลที่เกิดตามมาอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง กิจกรรมวิถีพุทธ เช่น คอร์สการอบรมภาวนาอย่างเป็นทางการ โดยมีสถานปฏิบัติธรรมชื่อ 'ครุสติสถาน' ได้ถูกจัดสร้างขึ้นใกล้โรงเรียนเพื่อช่วยให้สมาชิกที่สนใจเช่นครู ผู้ปกครอง ตลอดจน เครือข่ายภายนอกที่สนใจได้เข้ามาใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบาย เช่นเดียวกับกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมในกิจวัตรประจำวัน เช่น ศูนย์การคัดแยกขยะที่ชื่อ 'Zero Waste Center' ของโรงเรียนกลายเป็นที่ซึ่งคนทั่วไปรู้จัก ว่ามีระบบการคัดแยกขยะครบวงจร มีประสิทธิภาพ ซึ่งหาได้ยากในที่อื่น ๆ เหตุผลเบื้องหลังสิ่งดี ๆ ที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมรุ่งอรุณนั้น ล้วนมาจากโยงโยความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้ง ซึ่งเกิดจากความเมตตาและความเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกัน เพื่อเชื่อมโยงให้โลกนี้กลายเป็นครอบครัวเดียวกันที่อบอุ่น

การฝึกปฏิบัติการโยนิโสมนสิการอย่างง่าย ๆ เพื่อขยายการอบรมให้กว้างขวางขึ้น

การฝึกปฏิบัติการโยนิโสมนสิการได้รับการขยายและประยุกต์ลงในหลักสูตรการอบรมต่าง ๆ อย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เฉพาะนั้น ๆ เช่นการอบรม 'Coaching Team' สำหรับผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ การอบรม 'Active learning' สำหรับครูพระสอนศีลธรรม ตลอดจนการอบรมครูที่โรงเรียนอื่น ๆ และ หลักสูตรการอบรมระยะสั้น ที่จัดให้หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะ เช่น คณะครูและผู้บริหาร

โรงเรียนจากประเทศปาปัวนิวกินี คณะนักศึกษาคูครูจากประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศภูฏาน เป็นต้น และที่สำคัญคือการเปิดหลักสูตรการศึกษาแบบองค์รวม ระดับปริญญา ทั้งประกาศนียบัตร ระดับบัณฑิต และมหาบัณฑิตที่สถาบันอาศรมศิลป์ เป็นต้น

ไม่กี่ปีที่ผ่านมา การจัดกิจกรรมอบรมปฏิบัติการโยนิโสมนสิการได้รับการออกแบบและพัฒนาให้เป็นการอบรมที่ง่ายขึ้น และประยุกต์ให้สามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของกลุ่มต่างๆ ได้มากขึ้น เช่นการอบรมครูพระสอนศีลธรรม จำนวนหลายร้อยรูปตลอดจนครูในโรงเรียนของรัฐจำนวนมาก ซึ่งเลือกที่จะพัฒนาวิธีการสอนให้มีประสิทธิภาพ เหมาะกับเด็กและเยาวชนในยุคของดิจิทัลเทคโนโลยี ถึงแม้ว่าคุณครูเหล่านั้นจะตระหนักดีถึงปัญหาที่ปรับบทบาทของตนเองในการแข่งขันกับอิทธิพลของสื่อยุคดิจิทัล ก็ตามที แต่ครูเหล่านั้นก็ยังพบความลำบากในการละทิ้งวิธีการสอนเดิม เพราะมันไม่ได้เป็นเพียงความขัดข้องทางเทคนิค แต่เป็นเรื่องของชุดความคิดและทักษะใหม่ซึ่งทำไม่ได้คุ้นเคยมาก่อน ดังนั้นในทุกๆ โปรแกรมการอบรมของการเรียนแบบใฝ่รู้ (Active Learning) นั้น เราจะต้องสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ของการสะท้อนคิดจากภายใน เพื่อที่จะเปลี่ยนชุดความคิดของท่านให้ได้ก่อน ซึ่งพบว่า ภายใต้ความยากลำบากนี้ การฝึกโยนิโสมนสิการ เป็นกิจกรรมที่ทรงพลังมากที่สุด ในระหว่างการจัดกระบวนการสำหรับสร้างกิจกรรมเช่นนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้รับประสบการณ์ตรง และสะท้อนการเกิดจิตสำนึกในทันทีทันใดนั้น เป็นการเอื้อให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้ใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งและค้นพบคุณค่าในตนเอง และหลังจากได้ตระหนักถึงพลังการเรียนรู้จากภายในของตนแล้วในทางกลับกัน คุณครูทั้งหลาย เกิดความเคารพต่อพลังการเรียนรู้ของผู้เรียนเช่นกัน และมีความสุขที่จะสร้างสรรค์บทเรียนตลอดจนพื้นที่การเรียนรู้ที่ท้าทายให้กับผู้เรียนได้มากขึ้น แล้วในที่สุดทั้งครูและนักเรียน แม้แต่ผู้ปกครองในบางกรณี สามารถที่จะนำประสบการณ์ของตนมาแลกเปลี่ยน ให้เห็นถึงพัฒนาการความสัมพันธ์อย่างเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในครอบครัวนั้นๆ หรือตัวอย่างของครูพระสอนศีลธรรมท่านหนึ่ง ซึ่งหลังจากรับการอบรมแล้ว ได้กลับไปที่ชั้นเรียนของท่านพร้อมด้วยของขวัญปีใหม่ชิ้นใหญ่สำหรับนักเรียน ท่านได้หักไม้เรียว 3 อันซึ่งเคยใช้ในชั้นนี้มาก่อนต่อหน้าชั้นเรียน และขว้างทิ้งไป จากนั้นท่านก็ชวนนักเรียนทั้งชั้นออกไปนั่งเรียนศีลธรรมกันที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ภายในบริเวณโรงเรียนด้วยความสุข ท่านแทบอดใจรอไม่ไหว ที่จะมาเล่าเรื่องนี้ให้เราฟังที่รุ่งอรุณด้วยใจความภาคภูมิใจ

การฝึกอบรม โยนิโสมนสิการแบบรุ่งอรุณนี้ จะบังเกิดผลอย่างน้อยที่สุด ก็คือ เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกด้านกุศล ให้ได้สัมผัสรู้เฉพาะหน้าในขณะที่ปฏิบัติ การ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของ “สัมมาทิฐิ” แม้ในระดับของปุถุชนก็ตาม ต่อไปในอนาคต แต่ละคนอาจมีโอกาพัฒนาจากจุดนี้ ไปสู่ระดับของผู้ที่จะดำเนินตามแนวทางแห่งมรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยการเจริญภาวนา สติ สัมปชัญญะ ทั้งในรูปแบบหรือในชีวิตประจำวัน และมีความก้าวหน้าสืบไป แต่เป้าหมายสำคัญสำหรับครูและผู้นำการเรียนรู้อันในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาอื่นๆ ก็คือ การสร้างประสบการณ์ตรงกับการใส่ใจ เปิดมุมมอง วิสัยทัศน์ที่ตระหนักถึงคุณค่าของสรรพสิ่งรอบตัว แม้เพียงสิ่งของชิ้นเล็กๆก็ตาม เขาสามารถที่จะนำเอาทักษะพื้นฐานนี้ไปใช้ในการพิจารณาไตร่ตรองถึงคุณค่าที่แท้ของสาระความรู้ที่ตนเกี่ยวข้องในการเรียนการสอน ในแง่มุมที่มีความหมายต่อชีวิตของผู้เรียนได้ แม้จะมีหรือไม่มีระบุไว้ในแผนการสอนก็ตาม และเมื่อ

เป็นเช่นนั้น ครูจึงมีมุมมองหรือสายตามองเห็นผู้เรียนในชั้นเรียน ตามความเป็นจริง ค้นพบความสามารถทางการเรียนรู้เฉพาะตัว หรือความขัดข้องทางการเรียนรู้ของเขา จึงสามารถใช้บทบาทของกัลยาณมิตร สร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ สนับสนุนผู้เรียนเกิดฉันทะ ได้ในขณะนาทีแห่งโอกาสนั้นๆ

กล่าวได้ว่า การประยุกต์ใช้ โยนิโสมนสิการ ในโรงเรียนรุ่งอรุณ เป็นการฝึกฝนที่ช่วยสร้างพื้นฐานรองรับการใช้เครื่องมือการเรียนรู้อื่นๆ อย่างมีคุณค่าต่อการจัดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง และด้วยอานิสงส์แห่งการสัมผัส สัมมาทิฎฐิ ผ่านกระบวนการฝึกโยนิโสมนสิการนี้เอง ครูและผู้นำการเรียนรู้เช่นนี้ จะมีบทบาทเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ ที่เกื้อหนุนด้วยความเมตตากรุณาได้อย่างชัดเจน นักเรียนจึงได้รับการเกื้อหนุนให้เขาสามารถก้าวข้ามหรือเอาชนะความติดขัดหรืออุปสรรคต่างๆ ในตนเองไปได้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียน เข้าถึงหรือขยายศักยภาพการเรียนรู้ที่สูงขึ้น เกิดฉันทะ และสร้างอุปนิสัยความใฝ่เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริงที่สุด

ตลอดระยะเวลากว่า ๒๐ ปีที่ผ่านมา ชุมชนการเรียนรู้ของรุ่งอรุณค่อยๆ ก่อกำเนิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ และค่อยๆ ขยายเครือข่ายออกไป ตามกระแสของความสัมพันธ์ในระบบนิเวศแห่งความเอื้ออาทรและเมตตาธรรม บรรยากาศแห่งมิตรภาพและเปิดกว้างของโรงเรียน ผู้มาเยือนสามารถสัมผัสรับรู้ได้อย่างง่ายดาย รุ่งอรุณจึงมิได้เป็นเพียงองค์กรธุรกิจที่เดี๋ยวตาย และไม่ใช่มูลนิธิที่โดดเดี่ยว หากแต่เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นผู้ประกอบการทางสังคม ซึ่งรักษาการเติบโตและเผชิญการเปลี่ยนแปลง ของโลกเคียงข้างไปพร้อมกับเครือข่ายมิตรรักทั้งหลาย

อ้างอิง

- ประภาภัทร นิยม, บรรณาธิการ. (๒๕๕๑). ผู้บริหาร **Coaching Team** โรงเรียนวิถิพุทธ : การสร้าง **ความรู้ใหม่ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๔๙). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม : เสนอ 10 วิธีคิดเพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (๒๕๔๑). **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (๒๕๕๕). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย: พุทธธรรมประดิษฐาน**
- ๒๖ ศตวรรษกาล พ.ศ.๒๕๕๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรม.

- Mohjhaw, A., Tubsree, C., & Chomdokmai, M. (2013). **Integration of the Buddhist Yonisomanasikara Thinking Framework with the Problem Solving Cycle: Phenomenological Research at Roong Aroon School**. Chonburi: Burapa University.
- Somdet Phra Buddhagosacariya (P. A. Payutto). (2017). **Buddhadhamma : The Laws of Nature and Their Benefits to Life**. (translated by Robin Philip Moore). Bangkok: Sahadhammika.
- Wiseman, S. (2011). **Wise Reflection: The Importance of Wise Reflection in Meditation**. Sri Lanka: BPS Transcription Project.